

ЮКСТАПОЗИТИ ЯК ПРОДУКТИВНІ ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анна ЛЯШУК (Кіровоград, Україна)

У статті розглядається процес активного поповнення словника англійської мови лексичними інноваціями на прикладі дослідження явища юкстапозиції, як продуктивної моделі утворення нових лексичних одиниць.

Ключові слова: юкстапозиція, складені слова, слова з дефісним написанням.

This paper explores new empirical data in a way to prove the process of jukstaposition to be one of the productive lexical innovations of the English language.

Key words: jukstaposition, compounds, hyphenated words.

Процесу історичного розвитку словникового складу англійської мови притаманне значне різноманіття, обумовлене впливом різних внутрішньомовних та позамовних факторів. Зазначається, що зміни у словниковому складі мови відбуваються швидше ніж у граматиці... Слова виникають, змінюють значення, виходять з ужитку з набагато більшою легкістю ніж то звуки чи то граматичні конструкції [12]. Неологізми, новоутворені слова чи існуючі одиниці з набутими новими значеннями, постійно виникають у мовній системі [11] переважно з ціллю номінації нового явища у суспільно вагомих сферах, які швидко розвиваються, наприклад у мові електронного спілкування та Інтернету [14] з ціллю оптимізації мовної комунікації.

Саме нові тенденції активного поповнення словника інноваціями, їх все більша розмовність привертають велику увагу дослідників у сучасній лінгвістиці. Враховуючи, що специфіка словотвору полягає у тому, що він у першу чергу, забезпечує номінативну функцію мови, закріплюючи у словах результати пізнавальної роботи людського мислення, і має стабільний характер [8: 249], вважаємо актуальним розгляд шляхів розвитку та принципів організації словотворчої системи англійської мови на прикладі дослідження явища юкстапозиції, як продуктивної моделі утворення лексичних інновацій.

У працях лінгвістів, які вивчають проблематику складних слів в англійській мові, терміни юкстапозит, юкстапозиція вживаються рідко, натомість використовуються терміни складні слова і композити, як синонімічні [3: 469]. В українському мовознавстві термін юкстапозиція [2; 4; 5] називає явище новоутворення кількоосновного складного слова шляхом об'єднання двох або більше слів-основ у результаті якого формується якісно нова за формою і за семантикою лексична одиниця. Юкстапозити, на відміну від композитів, «цілком тотожні за своїм морфемним складом словосполученням» [14: 9].

У пропонованій розвідці дотримуємося позиції доцільності використання терміну юкстапозит на позначення особливого класу англійських композитів представлений складними словами синтаксичного типу як перехідного явища на межі лексики і синтаксису. Синтаксичний спосіб словотворення, який виник на початку новоанглійського періоду, значно активізується на сучасному етапі розвитку англійської мови і увага багатьох науковців звернена до посилення тенденції до збільшення вживання багатокомпонентних комбінацій синтаксичного типу. Вивчення способів творення складних номінацій дозволяє «виявити характерні тенденції словотвору... мови, з'ясувати синтаксичну та семантичну основу формування різнотипних складних слів» [5: 4].

Юкстапозиції, продуктивному типу лексичних інновацій, характерне поєднання двох чи більше компонентів без сполучних голосних, формальну і семантичну цілісність яких передає дефіс між ними. Дослідники визначають юкстапозицію як „стягнення словосполучення в одне слово, здебільшого без зміни його складників”. Н.С.Дементьєва наголошує, що графічне оформлення дефісом багатокомпонентних лексичних одиниць слугує ознакою часткової або повної лексикалізації відокремленого словосполучення (речення) [4: 17].

А.В.Ребрій визначає багатокомпонентне (фразове) словоскладання як «з'єднання декількох (трьох і більше) базових морфем на основі процесу універбалізації, тобто переходу синтаксичних конструкцій у ранг складних слів» [9: 131]. Синтаксичні складні слова, сформовані з сегментів мовлення, зберігають у своїй структурі ознаки синтагматичних відносин, що є типовими для мовлення і широко представлений в англійській мові (**Barely-There Short Shorts**, **Post-It notes**, **over-the-counter treatment**, **insert-excuse-here**, **celebrity-grade hair color**).

Фактографічним підґрунтям роботи стали 102 юкстапозити, відібраних методом суцільної вибірки з текстів сучасних англійських періодичних інтернет-видань <http://www.fitnessmagazine.com/>, www.livingsocial.com різної тематики рекламного спрямування. За словотвірною будовою у досліджуваному матеріалі виокремлюються юкстапозити, не засвідчені досі словниками, зі структурою від дво- до девятикомпонентів.

Серед складних неологізмів в цілому переважають двокомпонентні одиниці (68%). Не продуктивними виявилися моделі з 5-7 та 8 елементів.

Для творення двокомпонентних юкстапозитів у дослідженому масиві основними виявилися моделі, де обидва слова в складі юкстапозита перебувають у рівноправних відношеннях еквіполентної кореляції: N+N (**Gatsby-esque style**, **mini-date**, **Lemon-mint vinaigrette**, a new **citizen-science** initiative, **Garlic-Rosemary Mushrooms**, **Sesame-Shiitake Bok Choy**, **memory-foam mattress**, **money-back guarantee**). Наприклад: Take your hairstyle to the next level with a lightweight shine mist that will leave your strands glistening and **red-carpet** worthy. A few changes in your diet can help you stay in bikini-ready shape all year long. Модель Num +N виявилася досить продуктивною (**360-degree**, **One-Dish Dinners**, your **two-piece**, **eight-pound dumbbells**, the **four-year follow-up**).

У досліджуваному матеріалі можна виділити структурно-семантичний тип двокомпонентних юкстапозитів, що включають слова з першим компонентом, який виражає засіб або спосіб виконання дії (**statement-making**, **booty-boosting moves**, **thigh-sculpting squats**, **ab-chiseling crawls**).

Дослідження моделей творення двокомпонентних юкстапозитів у нашому матеріалі виявило цікаві малоактивні моделі типу **"to-do"** list, **"me"-time**, my **go-to** workout, які незважаючи на нескладну зовнішню структуру відображають семантично ємні поняття.

Наприклад, **me-time** – the time a person has to himself or herself, in which to do something for his or her own enjoyment.

Однією з поширених двокомпонентних моделей стала модель із компонентом –like-: club-like songs, putty-like. Також поширеною виявилася модель із компонентом –only -: yolks-only, whites-only treatment, Crash-only software, consciousness-only (mind-only). Згідно способів деривації та природи першого компонента у досліджуваному матеріалі двокомпонентних одиниць виокремлено групи складнопохідних прикметників, утворених за структурно-семантичними моделями Adj+Participle, N+Participle: color-coordinated, star-studded soundtrack, sun-dried tomatoes, Italian-inspired dish. Дослідниками композитів виділяються інші словотвірні типи похідних складних дієслів, прикметників та іменників, утворених за допомогою конверсії, проте у дібраних юкстапозитах такі моделі не зафіксовані.

Трикомпонентних юкстапозитів у досліджуваному матеріалі виявлено 24%, відповідно їхня питома вага у дослідженому масиві слів досить висока і є підстави вважати їх типовими для сучасної англійської мови. Наприклад: Cooking is a cinch with this **put-it-together** recipe plan from Jennifer Welper, executive chef at Hilton Head Health. Впадає у вічі, що формування нових трикомпонентних лексичних одиниць часто є у результаті саме переходу синтаксичних конструкцій у складні слова. Наприклад: And because of your **insert-excuse-here**, skin care just doesn't make its way on your "to-do" list.

Найпоширенішою групою у складі трикомпонентних складних слів у досліджуваному матеріалі є прийменникова група, у якій компоненти складного слова з'єднані між собою за допомогою прийменника: true-to-life colors, part-of-speech tagging, mother-of-two, a fly-by-night church, mommy-to-be, hard-to-reach bulge, the cooler-than-cool blue, good-for-you veggies, photo-to-canvas, head-to-toe skincare products. Наприклад: One cannot help believing that the person who coined it intended it as **tongue-in-cheek** understatement.

Особливу увагу серед досліджуваних одиниць займають складні слова, структура яких складається з двох рівноправних елементів, поєднаних сполучником **and**. Важливо зауважити, що при утворенні складних слів цього типу можуть поєднуватися різні частини мови: more-and-more, slim-and-sculpt workout, give-and-take culture.

Зауважимо, що більшість складних слів синтаксичного типу не реєструється словниками і є оказіональними утвореннями, що вживаються зі стилістичною метою, але деякі з них зафіксовані словником: state-of-the-art – «n. The highest level of development, as of a device, technique, or scientific field, achieved at a particular time: сучасний, такий, що відповідає останнім досягненням», tongue-in-cheek - adj. Meant or expressed ironically or facetiously.

Чотири-компонентні юкстапозити не є типовими для сучасної англійської мови. У досліджуваному матеріалі зафіксовано 6 одиниць цієї моделі, що становить 6% досліджуваного корпусу: a mad-at-the-world moment, a state-of-the-art ophthalmic surgery, a six-mile-per-hour gun, a fresh-from-the-beach glow.

Необхідно зазначити, що переважна більшість лексикалізованих синтаксичних груп вживається в атрибутивній позиції, що пояснюється прагненням до економії засобів вираження різноманітних лексико-граматичних відношень. Більшість слів синтаксичного типу виникає на базі фразових означень, які узуалізуються як прикметники: Наприклад: From glow-in-the-dark ghosts to classic candy corns, these Halloween nails will give you the chills. Зазначені одиниці виконують у реченні синтаксичну функцію означення, що підтверджує думку про те, що лексикалізація синтаксичних одиниць уможливило вживання поширених синтаксичних конструкцій атрибутивного типу у препозиції до слів, які вони визначають. Такі слова набувають оказіональної цілісності і виступають у реченні як означення, часто бувають експресивними багато-компонентними епітетами [1: 45].

У досліджуваному матеріалі зафіксовані чотири-компонентний юкстапозит, що має характеристики іменника (наприклад, **Weird-But-Works-Wednesday**) та іменник утворений моделлю з шести компонентів (наприклад: **Julia-Roberts-in-a-Red-Dress**), які є новими за формою, проте їх поява засвідчує виникнення нових типів складних слів і тенденцій в англійському словоскладанні використовувати нову модифікацію, не як просту суму значень компонентів-складників сполучення, а як єдине і неподільне ціле у ментальності носіїв мови.

О.С.Кубрякова доводить, що поява знака завжди відображає прагнення замінити одну сутність іншою таким чином, щоб полегшити цим ментальні або ж розумові процеси у людській свідомості. Заміщуючи за допомогою мовного знака складні або розгорнуті когнітивні структури, ми отримуємо можливість оперувати ними у нашій свідомості з більшою легкістю, оскільки підставляємо на їх місце один єдиний символ [7: 421]. Лексичні інновації такого типу утворюються з метою заповнення лакун номінативного характеру та для синтаксичної зручності, оскільки економно та емно маніфестують складні поняття в межах одного слова. Цей процес підтверджується думкою, що мовець, по можливості, прагне зменшити складність поверхневої структури мовного виразу і, навпаки, збільшити кількість інформації, яку він хоче передати слухачеві. Звернення до складних слів може при цьому знайти своє пояснення в тому, що в невеликому за розміром знакові може бути сконцентрований значний зміст [6: 66].

Найменш продуктивними у дібраному матеріалі є шести (**weedy-yet-apparently-not-that-weedy**) та дев'ятикомпонентні юкстапозити (наприклад: **And that means we're totally with you if you fall in the I-have-too-much-on-my-plate-to-exfoliate camp**), що включають до своєї структури рівноправні слова і їх зміст зумовлюється самою структурою юкстапозита, що полягає у поєднанні нейтральних компонентів. Подібні юкстапозити утворюються за рахунок компресії цілих речень без зміни їх компонентного складу і вживаються переважно для надання образності і виразності. П.В.Царьов зазначає, що слова-фрази представляють собою утворення, що займають проміжну позицію між словами і реченнями. За своєю структурою – це речення розповідні, питальні, наказові, за своєю ж функцією і значенням – це складні слова, які відповідно відрізняються від речень (наприклад, порядком розташування, частково смислом, графічно, наявністю дефіса між словами – членами такого складного утворення) [10: 8]. Відмічаємо, що поєднувані елементи у складі юкстапозиту не зазнають змін зовнішньої форми – графічна оболонка фіксується дефісним написанням зі збереженням точної позиційної фіксації компонентів без можливості їх переставлення. Нова цільнооформлена одиниця має на меті уточнити зміст найменування і її семантика зумовлена відношеннями між компонентами структури, а не сумою відповідних лексичних значень.

Отже, складені номінації синтаксичного типу утворюються для виконання певного комунікативного завдання, оскільки здатні передавати в одній, стислій, експресивно насиченій формі складеної моделі різні аспекти номінації осіб, явищ та подій. Можливості подібних лексичних інновацій є необмеженими, що робить юкстапозицію одним із продуктивних способів словотворення, зокрема в текстах сучасної англійської інтернет-масмедіа. Англійські юкстапозити є перспективним предметом дослідження в аспекті розгляду їх значення, словотвірних моделей та вивчення смислових відношень між компонентами юкстапозитів у когнітивному аспекті.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арбекова Т. И. Лексикология английского языка: учеб. пособие для II–III курсов ин-тов и фак. иностр. яз./ Т. И. Арбекова. – М.: Высш. шк., 1977. – 240 с.
2. Брітікова К.В. Роль юкстапозиції у творенні експресивно-оцінних номінацій особи // Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць. Випуск 14 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – С. 197–200.
3. Виноградов В.А. Словосложение // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энцикл., 1990. – С. 469.
4. Дементьева Н. С. Об активных процессах в системе словообразования в современном английском языке (на материале сложных лексических единиц, пишущихся через дефис): автореф. дис. канд. ... филол. наук/ Н.С.Дементьева. – М., 1972. – 18 с.
5. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. – К.: Наукова думка, 1984. – 251 с.
6. Кубрякова Е. С. Проблемы словосложения и исследование структуры слова в современной лингвистике/ Е. С. Кубрякова// Теория грамматики: морфология и словообразование: сб. науч. тр. – М. : РАН. Ин-т на-уч. информации по обществ. наукам, 1992. – С. 56–84.
7. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения/ Е. С. Кубрякова. – М. : Ин-т языкознания РАН, 2004. – С. 390–438.
8. Мореховский А.Н. Избранные труды: монография / Сост., общ. ред. и вступ. статья О.П.Воробьевой. – К.: Изд. центр КНЛУ, 2011. – 590с.

-
9. Ребрый А. В. О преимущественно окказиональных способах английского словообразования/ А. В. Ребрый.– Харьков: Константа, 1999. – 160 с.
 10. Царев П. В. Сложные слова в английском языке/ П. В. Царев. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1979. – 126 с.
 11. Algeo, John. British or American English? A handbook of Word and Grammar Patterns. Cambridge: CUP. – 2006.
 12. Algeo, John. “Where Do All the New Words Come From?” American Speech 55.4 – 1980. - P. 264-277.
 13. Antrushina G. B. English Lexicology / G. B. Antrushina, O. V. Afanasyeva, N.N.Morozova. – М. : Дрофа, 2001. – 288 p.
 14. Knowles, Elizabeth, and Julia Elliott. 1998. The Oxford dictionary of new words. Oxford: OUP.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анна Ляшук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики германських мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: лексична семантика, зіставні дослідження.